

Food and Agriculture
Organization of the
United Nations

**Evropa i Centralna Azija:
Situacija na regionalnom tržištu hrane i politike kao odgovor
na pandemiju KOVIDA-19**

Izdvajamo

SITUACIJA NA TRŽIŠTU

- Uprkos uticaju KOVIDA-19, u 2020. godini očekuje se rekordna proizvodnja žitarica u svetu, a takođe se očekuje da će odnos zaliha i upotrebe dostići 20-godišnji rekord širom sveta.
- Očekuje se da će ukupna proizvodnja žitarica u Evropi i Centralnoj Aziji (ECA) u 2020. godini opasti sa rekordno visoke u 2019 ali i dalje ostati blizu petogodišnjeg proseka.
- Regija ECA je veliki proizvođač pšenice sa udelom globalne proizvodnje od oko 40 procenata u periodu 2015–2019. Proizvodnja pšenice za 2020. godinu u regionu ECA predviđa se na 271,9 miliona tona, što je pad za 6,1 odsto (ili 17,7 miliona tona) od 2019. i nekih 4 procenata ispod petogodišnjeg proseka.
- Izvozne cene pšenice u Ruskoj Federaciji i Ukrajini tokom prvih šest meseci 2020. godine menjaju se mesečno, ali sa normalnim varijacijama, uprkos ograničenju izvoza kao odgovoru na KOVID-19. Međutim, u Kazahstanu je zabeležen brz porast.
- Kao rezultat uticaja KOVIDA-19, zabeležen je veliki procenat povećanja maloprodajnih cena većine osnovnih namirnica u Tadžikistanu, Kirgistanu i Gruziji tokom prvih šest meseci 2020. godine u odnosu na prethodnu godinu, što podrazumeva značajno povećanje potrošačke korpe.
- U nekim zemljama u regionu (Tadžikistan, Kirgistan, Kazahstan, Gruzija, Republika Moldavija i Ukrajina), na hranu se troši više od 40 posto kućnog budžeta. Ovo posebno važi za osjetljive grupe stanovništva, poput penzionera u Tadžikistanu, koji su u 2019. potrošili 62 odsto prihoda na hranu. Značajan porast cena osnovnih namirnica kao rezultat pandemije KOVID-19 smanjio je pristupačnost uobičajene hrane, što je rezultiralo značajnim negativnim uticajima na sigurnost hrane i ishranu.

UTICAJI NA POLJOPRIVREDNO-PREHRAMBENE LANCE VREDNOSTI U EVROPI I CENTRALNOJ AZIJI

- Dugotrajni poremećaji u logistici i trgovini/na tržištu širom i unutar zemalja i dalje predstavljaju operativne izazove za subjekte duž poljoprivredno-prehrambenog lanca u većini zemalja regiona ECA. Regionalna kancelarija FAO za Evropu i Centralnu Aziju nastavlja da prati i procenjuje uticaje pandemije KOVID-19 na poljoprivredno-prehrambene lanca kroz brza nedeljna istraživanja u odabranim zemljama; istraživanja traju od početka aprila 2020.
- Na osnovu poslednjih dva istraživanja, sprovedena u junu 2020. godine, pandemija KOVIDA-19 imala je negativne uticaje na transport, skladištenje, prodaju, finansijsku situaciju (posebno finansijski gubitak i pristup kreditima), dostupnost inputa i tržišta rada.
- Uprkos ublažavanju mera u vezi sa kontrolom kretanja, i uprkos posebnim dozvolama za putovanja i rad koji se odnose na poljoprivredne i prehrambene sisteme u mnogim zemljama, funkcija **transportnih** usluga u poljoprivredno-prehrambenim lancima vrednosti i dalje je poremećena, posebno u Bosni i Hercegovini, Kirgistanu i Uzbekistanu. Uticaj KOVIDA-19 na **skladištenje** postao je ozbiljniji s početkom sezone žetve u junu, a ozbiljniji problemi zabeleženi su u Bosni i Hercegovini, Kirgistanu i Uzbekistanu.
- Od najveće zabrinutosti za operatore duž lanaca snabdevanja hranom bilo je usporavanje izvoza hrane zbog pojačane kontrole bezbednosti i **prodaje** na vratima farme od strane malih proizvođača zbog poremećaja na lokalnom tržištu i smanjene potražnje. Problemi prodaje takođe su snažno povezani sa

znatno smanjenim ili nepostojećim turizmom i zatvaranjem stočnih pijaca. Izveštava se da su problemi ozbiljniji u prodaji voća i povrća, krompira i živih životinja.

- KOVID-19 je takođe uticao na **finansijsku situaciju** operatera duž i širom poljoprivredno-prehrambenih lanaca snabdevanja. Više stočara nego ratara i njihovih trgovaca/prerađivača je prijavilo finansijske probleme. Zemlje koje su prijavile najteže probleme su Tadžikistan, Kirgistan i Bosna i Hercegovina.
  - Ratari su prijavili probleme sa **dostupnošću sirovina** u vidu semena i đubriva, posebno oni u Kirgistanu i Tadžikistanu. Anketa je za stočare identifikovala probleme sa pristupom hrani, lekovima i veterinarskim proizvodima. Samo mali broj ispitanika prijavio je probleme sa dostupnošću goriva, alata i materijala i tehničke pomoći/savetodavnih usluga.
  - Sveukupno, više od 90 procenata ispitanika u regionu nije prijavilo problema sa **dostupnošću radne snage**, a više od 80 procenata izjavilo je da su stope zarada u junu 2020. godine imale normalne varijacije. Ipak, zabeleženo je značajno smanjenje (preko 50 procenata) zarada u Kirgistanu i Uzbekistanu, zbog smanjenih mogućnosti zapošljavanja i/ili prekomerne ponude radne snage nakon povratka migranata zbog KOVIDA-19.
  - Više od 50 procenata poljoprivrednika i trgovaca navelo je u junu da nisu učinili ništa da se izbore sa finansijskim problemima koje je uzrokovala pandemija. Među onima koji jesu, oko petine ispitanika navelo je pozajmljivanje novca kao **strategiju prevazilaženja** problema. Takođe je vredno napomenuti da je 9 procenata poljoprivrednika prijavilo smanjenje troškova za hranu, a 3 procenta poljoprivrednika je izjavilo da je prodalo proizvodnu imovinu da bi se izborilo sa finansijskim šokovima. Strategije prevazilaženja verovatno će imati kratkoročne i dugoročne implikacije na sigurnost hrane i ishranu.
- NAPOMENA Ovo izdanje ne obuhvata politike i uticaje na lance snabdevanja hranom Evropske unije, jer su autori prvo želeli da se usredsrede na zemlje programa.

POLITIKE

- Tri glavna izvoznika u regionu - Kazahstan, Ruska Federacija i Ukrajina - sproveli su politike zabrane izvoza pšenice i drugih glavnih prehrambenih proizvoda u martu, aprilu i maju 2020, ali većina je ukinuta do kraja juna.
- Vlada Ruske Federacije produžila je zabranu izvoza suncokreta do 1. septembra 2020. godine i planira da poveća izvozne dažbine na suncokret 2021. godine.
- Vlada Ukrajine potpisala je memorandum o ograničenju izvoza žita za sezonu 2020/21, gde se očekuje 17,2 miliona tona izvoza pšenice.
- Mnoge politike ograničavanja izvoza u zemljama neto uvoznicima hrane u ECA su ukinute ili prilagođene kako bi odražavale razvoj situacije na tržištu i promene povezane sa pandemijom KOVIDA-19. Zabrane/ograničenja izvoza i dalje su na snazi u nekim zemljama, poput Kirgistana i Uzbekistana.
- Da bi se olakšala regionalna trgovina poljoprivrednom hranom, ojačani su „zeleni koridori“, mehanizam za carinjenje, u zemljama kao što su Severna Makedonija, Uzbekistan i Turska.
- Digitalna rešenja su usvojena u poljoprivrednom marketingu, uključujući digitalnu platformu poljoprivrednog tržišta (DITAP) u Turskoj.
- U Ruskoj Federaciji, Tadžikistanu, Ukrajini i Uzbekistanu postojale su politike tržišnih intervencija - poput programa za kontrolu cena i programa za stabilizaciju cena, mobilizacije rezervi žita i subvencija za transport. Posebne dozvole za kretanje za poljoprivrednike, trgovce i teretni saobraćaj ostaju zagarantovane tokom perioda zatvaranja u nekim zemljama, poput Turske.

- Mnoge države - poput Jermenije, Azerbejdžana, Severne Makedonije, Republike Moldavije, Crne Gore, Turske i Uzbekistana - sprovele su i proširile finansijske inicijative, planove i programe za bavljenje finansijskim izazovima povezanim sa pandemijom KOVIDA-19.
- Paketi socijalne podrške za pružanje pristupa hrani ugroženim populacijama primjenjeni su u Jermeniji, Bosni i Hercegovini, Kirgistanu, Crnoj Gori i Tadžikistanu.

Situacija sa proizvodnjom žitarica i snabdevanjem hranom u svetu i Evropi i Centralnoj Aziji

1.1 PROGNOZA ZA 2020: PROIZVODNJA PŠENICE I ŽITARICA U SVETU I U EVROPI I CENTRALNOJ AZIJI

PROIZVODNJA ŽITARICA U 2020. GODINI

Uprkos uticaju KOVIDA-19, u 2020. godini očekuje se rekordna proizvodnja žitarica u svetu, a takođe se očekuje da će odnos zaliha i upotrebe dostići 20-godišnji rekord širom sveta.

Očekuje se da će efekti pandemije KOVID-19 biti i pogoršanje uslova sigurnosti hrane širom sveta, uključujući region Evrope i Centralne Azije (ECA), dok je poljoprivredna proizvodnja srazmerno nepromenjena i zalihe osnovne hrane su uglavnom dovoljne ili stabilne na globalnim tržištima.

Na osnovu najnovije prognoze FAO-a¹, svetska proizvodnja žitarica u 2020. godini je 2 790 miliona tona (vidi Tabelu 1), što bi premašilo rekordno visoku vrednost dostignutu u 2019. za čak 3 procента (81,3 miliona tona) i što bi bilo 5 procenata iznad petogodišnjeg proseka od 2015 do 2019. Prognoza se zasniva na skoro prosečnim izgledima za ponudu u novoj sezoni, koji, međutim, ostaju neizvesni zbog mogućih klimatskih šokova i uticaja pandemije KOVIDA-19. U mnogim delovima sveta lokalna tržišta se spremaju za preteće posledice KOVIDA-19 usred neizvesnosti u vezi sa potražnjom, logistikom, pa čak i pristupom hrani. Biće neophodno pažljivo praćenje tržišta u narednih nekoliko meseci.

Tabela 1. PROIZVODNJA ŽITARICA U SVETU I ECA, 2019-2020 (U MILIONIMA TONA)

	Petogodišnji prosek	Procena za 2019.	Prognoza za 2020.	Promena iz 2019. u odnosu na 2018.	Promena iz 2019. u odnosu na 2018.
Azijска ZND	35,2	33,8	34,5	- 0,9 %	2,0 %
Evropa	516,3	541,5	526,1	1,9 %	- 2,8 %
EU-27 i Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Severne Irske	310,2	325,0	288,8	- 6,9 %	- 11,1 %
Ostatak Evrope	206,1	218,1	238,8		
Svet	2 659,9	2 708,5	2 789,8	4,9 % (ili 130 mmt)	3,0 % (ili 81 mmt)
- pšenica	751,3	761,5	761,5	1,4 % (ili 10 mmt)	0,0 % (ili 0 mmt)
- krupna zrna	1 410,3	1 446,2	1 519,2	7,7 % (ili 109 mmt)	5,0 % (ili 73 mmt)
- pirinač (mleveni)	498,3	500,8	509,2	2,2 % (ili 11 mmt)	1,7 % (ili 8 mmt)

Izvor: FAO / GIEWS (CPFS jul 2020).

Napomena: Ukupni iznosi i procentualne promene izračunati su iz nezaokruženih podataka. Skraćenica „mmt“ odnosi se na milione metričkih tona.

¹ CPFS No. 2, July 2020, and the AMIS Market Monitor No. 80, July 2020. http://www.amis-outlook.org/fileadmin/user_upload/amis/docs/Market_monitor/AMIS_Market_Monitor_current.pdf

Svetske zalihe žitarica, do kraja sezone 2020/2021 (jul/jun), predviđaju se na 929 miliona tona, što predstavlja rast od 6 procenata na godišnjem nivou. Na ovom nivou, globalni odnos zaliha i upotrebe žitarica u 2020/21. godini bio bi 20-godišnji maksimum od 33 procenata.

Uprkos velikom zastoju u proizvodnji u Evropskoj uniji, predviđa se da će globalna proizvodnja pšenice u 2020. godini ostati blizu iznadprosečnog nivoa iz 2019. godine. Svetska proizvodnja krupnih zrna (uglavnom kukuruza) kreće se ka rekordnoj, sa povećanjem od 5 posto u odnosu na veliki obim postignut 2019. godine i povećanjem od 7,7 posto u poređenju sa petogodišnjim prosekom, što dovodi do naglog povećanja zaliha kukuruza.

Prognoza je da će se proizvodnja žitarica u ECA za 2020. godinu smanjiti sa rekordne u 2019. godini, ali ostati blizu petogodišnjeg proseka.

Region ECA (Evropa, Azijske ZND i Turska uključene su u proračun) glavni je proizvođač žitarica, koji u poslednjih nekoliko godina ima udio sa oko 22 procenata u ukupnom svetskom tržištu. Ukupna regionalna proizvodnja žitarica u 2020. godini predviđa se na 599 miliona tona, što je smanjenje za 2,0 odsto (ili 12,6 miliona tona) u odnosu na rekordno visoku u 2019. godini. Ovaj nivo je i dalje za 2,0 odsto veći od petogodišnjeg proseka. U poređenju sa proizvodnjom žitarica u 2019. godini, smanjenje u ECA uglavnom dolazi iz Evropske unije (EU-27 i Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Severne Irske) (11 procenata), Ukrajine (3,5 procenata) i Uzbekistana (6,1 procenata). Smanjenje proizvodnje žitarica za 2020. godinu verovatno će se nadoknaditi očekivanim rastom u Kazahstanu (11,1 procenata), Turskoj (6,4 procenata) i Ruskoj Federaciji (3,7 procenata).

PROIZVODNJA PŠENICE U 2020. GODINI

Očekuje se da će proizvodnja pšenice u ECI smanjiti 2020. godine, kao rezultat nepovoljnih vremenskih uslova u Evropi i smanjenih zasada u Zajednici nezavisnih država (ZND) u Aziji.

ECA je velika regija koji proizvodi pšenicu, sa globalnim udelom od oko 40 procenata u poslednjih pet godina (od 2015. do 2019.). Proizvodnja pšenice za 2020. godinu u regionu ECA (Evropa, Azijske ZND i Turska) predviđa se na 292,4 miliona tona, 5,2 procenata (ili 16,2 miliona tona) niže od nivoa iz 2019. godine i nekih 3,8 procenata ispod petogodišnjeg proseka.

U **Evropskoj uniji** (EU-27 i Ujedinjenom Kraljevstvu Velike Britanije i Severne Irske) u toku je berba ozimih žitarica, a setva jarih žitarica završena je u maju. Na osnovu najnovije prognoze FAO-a (tabela 2), proizvodnja pšenice za 2020. godinu u Evropskoj uniji zabeležiće smanjenje od 19,3 procenata (ili 30 miliona tona) u odnosu na 2019. Godinu, odnosno 16,4 procenata ispod petogodišnjeg proseka. Smanjenje je rezultat smanjenih površina zbog prekomernih padavina tokom sezone setve; takođe odražava očekivane niže prinose usled nepovoljnih vremenskih uslova u drugim ključnim zemljama proizvođačima.

U **zemljama ZND u Evropi**, predviđa se da će subregionalna proizvodnja pšenice biti iznad proseka. Očekuje se da će Ruska Federacija, glavna zemlja u kojoj se proizvodi pšenica u subregionu, imati veliki porast u odnosu na prethodne godine (6 procenata više nego 2019. i 7,5 procenata više od petogodišnjeg proseka). Nasuprot tome, zbog vremenskih uticaja, predviđa se pad proizvodnje pšenice u Ukrajini od 11,7 procenata u odnosu na 2019. godinu na iznos 5 procenata niži od proseka. Slično kao u Ukrajini, takođe se očekuje da će proizvodnja pšenice u Belorusiji i Republici Moldaviji 2020. godine biti

niža od proseka, što odražava očekivanja niskog prinosa kao rezultat negativnih uticaja oskudnih padavina tokom faza rasta i razvoja u martu i aprilu.

Glavne zemlje proizvođači u **Azijskim ZND** su **Kazahstan** i **Uzbekistan**. Očekivana proizvodnja pšenice u 2020. godini za podregion je 24 miliona tona, slično kao 2019. godine, ali 5 procenata ispod petogodišnjeg proseka. Smanjena proizvodnja pšenice uglavnom je posledica ispodprosečnih žetvi pšenice u Kazahstanu - a takođe i u Jermeniji i Turkmenistanu - nakon postepenog opadanja zasađenih površina u prethodnim godinama, kada su površine prebačene na gajenje profitabilnijih kultura.

Očekuje se da će **Turska**, još jedan glavni proizvođač u podregionu, zabeležiti porast proizvodnje pšenice od 7,9 odsto za sezonu 2020. (sa 19 miliona u 2019.), što bi iznosilo 20,5 miliona tona, blizu petogodišnjeg proseka.

Tabela 2

PROIZVODNJA PŠENICE: VODEĆI PROIZVOĐAČI U ECA, 2019-2020 (U MILIONIMA TONA), (PROGNOZA)

	Petogodišnji prosek	Procena za 2019.	Prognoza za 2020.	Promena: 2020/petogodišnji prosek %	Promena 2020/2019 %
Evropa	257,9	265,9	247,9	- 3,9 %	- 6,8 %
EU-27 i Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Severne Irske	150,2	155,6	125,5	- 16,4 %	- 19,3 %
Ruska Federacija	73,5	74,5	79,0	7,5 %	6,0 %
Ukrajina	26,3	28,3	25,0	- 4,9 %	- 11,7 %
ZND u Aziji	25,3	23,7	24,0	- 5,1 %	1,3 %
Kazahstan	13,8	11,5	13,0	- 5,8 %	13,0 %
Uzbekistan	6,4	6,8	6,3	- 1,6 %	- 7,4 %
Turska	20,7	19,0	20,5	- 1,0 %	7,9 %
Međuzbir	283,2	289,6	271,9	- 4,0 %	- 6,1 %
Svet	751,3	761,5	761,5	1,4 %	0,0 %

Izvor: FAO / GIEWS (CPFS jul 2020).

Napomena: Ukupni iznosi i procentualne promene izračunati su iz nezaokruženih podataka. Petogodišnji prosek odnosi se na period 2015–2019.

1.2 MEĐUNARODNE I REGIONALNE CENE HRANE U ECA

MEĐUNARODNE IZVOZNE CENE U ECA

Izvozne cene pšenice u Ruskoj Federaciji i Ukrajini tokom prvih šest meseci 2020. godine menjaju se mesečno, ali sa normalnim varijacijama, uprkos ograničenju izvoza kao odgovoru na KOVID-19. Međutim, u Kazahstanu je zabeležen brz porast.

Izvozne cene pšenice u **Ruskoj Federaciji** (mlevenje, ponuda, FOB, morske luke) varirale su mesečno, ali bile su prilično u granicama normale tokom prvih šest meseci 2020. godine, uprkos zabrani izvoza kao odgovor na pandemiju KOVIDA-19 (Slika 1). U poređenju sa cenama iz istog meseca 2019. godine, mesečne razlike u cenama tokom prvih šest meseci kreću se u rasponu od -1,5 procenata (u junu 2020) do +2,8 procenata (u martu 2020).

Slično situaciji u Ruskoj Federaciji, izvozne cene pšenice u **Ukrajini** (mlevenje, ponuda, FOB) neznatno su varirale tokom prvih šest meseci 2020. Izvozne cene pšenice iz ove dve zemlje imale su slične trendove između januara i juna 2020. godine.

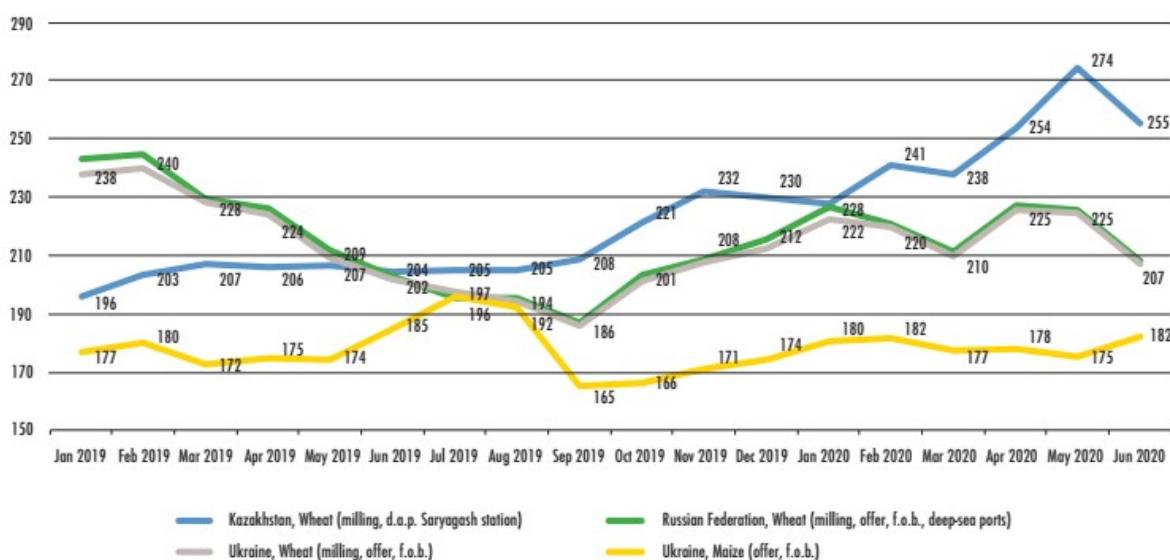
Nasuprot tome, izvozne cene pšenice u **Kazahstanu** (mlevenje, DAP Sarjagaš) porasle su između januara i maja 2020. Cena je iznosila 227,8 USD/tona u januaru 2020. i porasla je na 274 USD/tona u maju 2020. pre nego što je pala na USD 255/tona u junu.

U poređenju sa istim periodom 2019. godine, izvozne cene pšenice u Kazahstanu u prvom kvartalu 2020. bile su za 17 odsto više, a u drugom kvartalu 2020. za 27 odsto. Najveća razlika bila je u maju 2020. godine, u kojoj je bilo za 32 odsto više nego 2019. godine.

Slika 1 takođe prikazuje izvozne cene kukuruza u Ukrajini. **Ukrajina** je jedan od većih izvoznika kukuruza u svetu, a podaci pokazuju stabilne izvozne cene tokom prvih šest meseci 2020. godine.

Slika 1

IZABRANE MEĐUNARODNE IZVOZNE CENE PŠENICE I KUKURUZA U ECA (USD/TONA)

Izvor: Izračunato na osnovu podataka FAO/GIEWS.

UTICAJ KOVIDA-19 NA CENE HRANE U TADŽIKISTANU, KIRGISTANU I GRUZIJI

U nekim zemljama u regionu (Tadžikistan, Kirgistan, Kazahstan, Gruzija, Republika Moldavija i Ukrajina) više od 40 posto budžeta domaćinstava troši se na hranu. Na primer, domaćinstva u Tadžikistanu u proseku izdvajaju 53 procenta svog budžeta za hranu. Ranjive grupe stanovništva troše još više na hranu; na primer, penzioneri su potrošili 62 procenta svog budžeta na hranu u 2019. godini. Nagli rast cena osnovnih namirnica kao rezultat pandemije KOVIDA-19 izaziva porast troškova hrane, sa znatno negativnim uticajima na sigurnost hrane i ishranu.

Uticaj KOVIDA-19 na cene hrane u Tadžikistanu

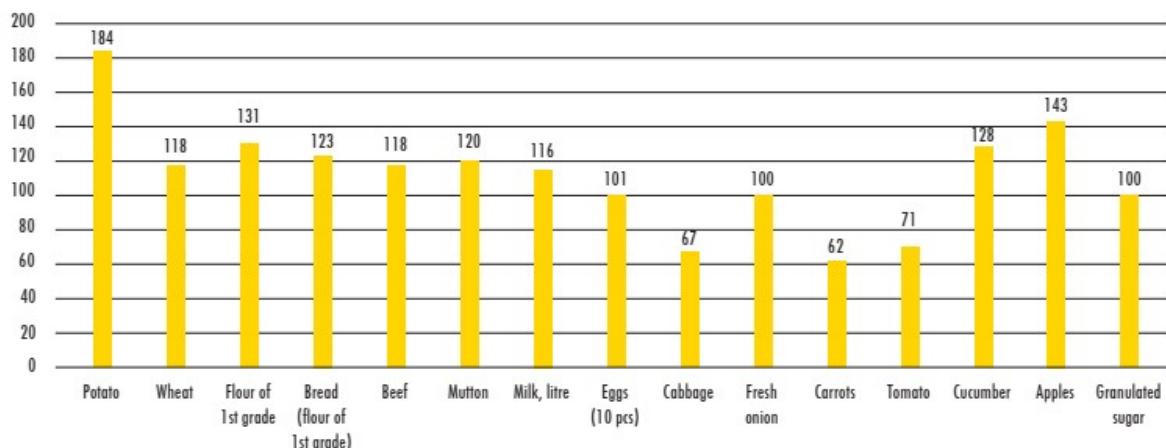
Tokom drugog kvartala 2020. godine, maloprodajne cene većine osnovnih namirnica u Tadžikistanu beleže veliki porast u odnosu na isti period 2019. godine (vidi sliku 2), što podrazumeva značajan rast troškova ishrane (i osnovnih i hranljivih namirnica). Konkretno, cene sledećih osnovnih namirnica

zabeležile su velika povećanja: krompir (84 procenata), pšenično brašno (31 procenat), ovčetina (20 procenata), govedina (18 procenata), mleko (16 procenata) i jabuke (43 procenata).

Nasuprot tome, cene svežeg povrća zabeležile su značajan pad u drugom kvartalu 2020. godine u poređenju sa istim periodom 2019. godine: kupus (33 procenata), šargarepa (38 procenata) i paradajz (29 procenata).

Slika 2

TADŽIKISTAN (DUŠANBE): PROMENE MALOPRODAJNIH CENA HRANE (PROCENAT) U DRUGOM KVARTALU (APRIL-JUN) 2020. (ISTI PERIOD U 2019. = 100)

Izvor: Izračunato na osnovu podataka Državnog zavoda za statistiku Tadžikistana

Ova smanjenja cena, koja bi mogla biti posledica pada potražnje, imaće negativan uticaj na prihode poljoprivrednika, jer većinu ovih proizvoda proizvode lokalni mali proizvođači.

Većina osnovnih namirnica u junu 2020. opala je u poređenju sa prethodnim mesecom (maj 2020.), ali je porasla u odnosu na isti mesec 2019. godine (jun 2019.) u Tadžikistanu: krompir (77 procenata u poređenju sa junom 2019.), pšenica (14 procenata), pšenično brašno (29 procenata), govedina (9 procenata), ovčetina (8 procenata) i mleko (15 procenata).

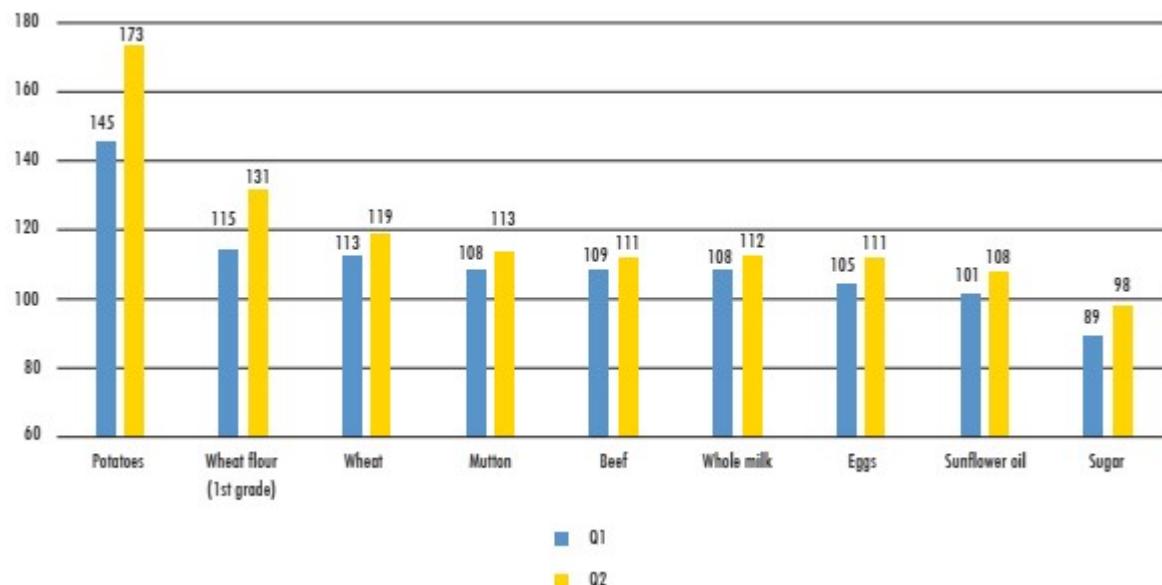
Uticaj KOVIDA-19 na cene hrane u Kirgistanu

Tokom prva dva kvartala 2020. godine, maloprodajne cene većine ključnih osnovnih namirnica zabeležile su velika povećanja u istom periodu 2019. godine (vidi sliku 3) kao rezultat pandemije KOVIDA-19. Ovo se posebno odnosilo na krompir, pšenicu i brašno i stočarske proizvode. Kao što je prikazano na slici 3, krompir i pšenica i brašno imali su mnogo veće maloprodajne cene u prvih šest meseci 2020. u odnosu na godinu ranije, s tim da su razlike u drugom kvartalu bile veće od razlika u prvom kvartalu. Cena krompira porasla je za 45 procenata u prvom kvartalu (K1) i za 73 proceneta u drugom kvartalu (K2). Cena pšenice je u K1 porasla za 13%, a u K2 za 19%, dok je cena pšeničnog brašna u K1 porasla za 15%, a u K2 za 31%. Razlike u cenama stočarskih proizvoda u K2 bile su mnogo veće nego u K1, sa cenama između 8 i 9 procenata u K1 i između 11 i 14 procenata u K2. Na mesečnom nivou, većina osnovnih namirnica u junu 2020. godine u Kirgistanu bila je gotovo nepromenjena ili je blago opala (manje od 3 procenata) u

odnosu na prethodni mesec (maj 2020. godine). Jedini izuzetak je cena krompira, koja je porasla za 15 odsto u odnosu na prethodni mesec, uglavnom zbog sezonalnosti

Slika 3

KIRGISTAN (NACIONALNI PROSEK): PROMENA MALOPRODAJNE CENE HRANE (U PROCENTIMA) U PRVOM I DRUGOM KVARTALU 2020. (ISTI PERIOD U 2019.=100)

Izvor: Izračunato na osnovu podataka Nacionalnog statističkog odbora Kirgistana.

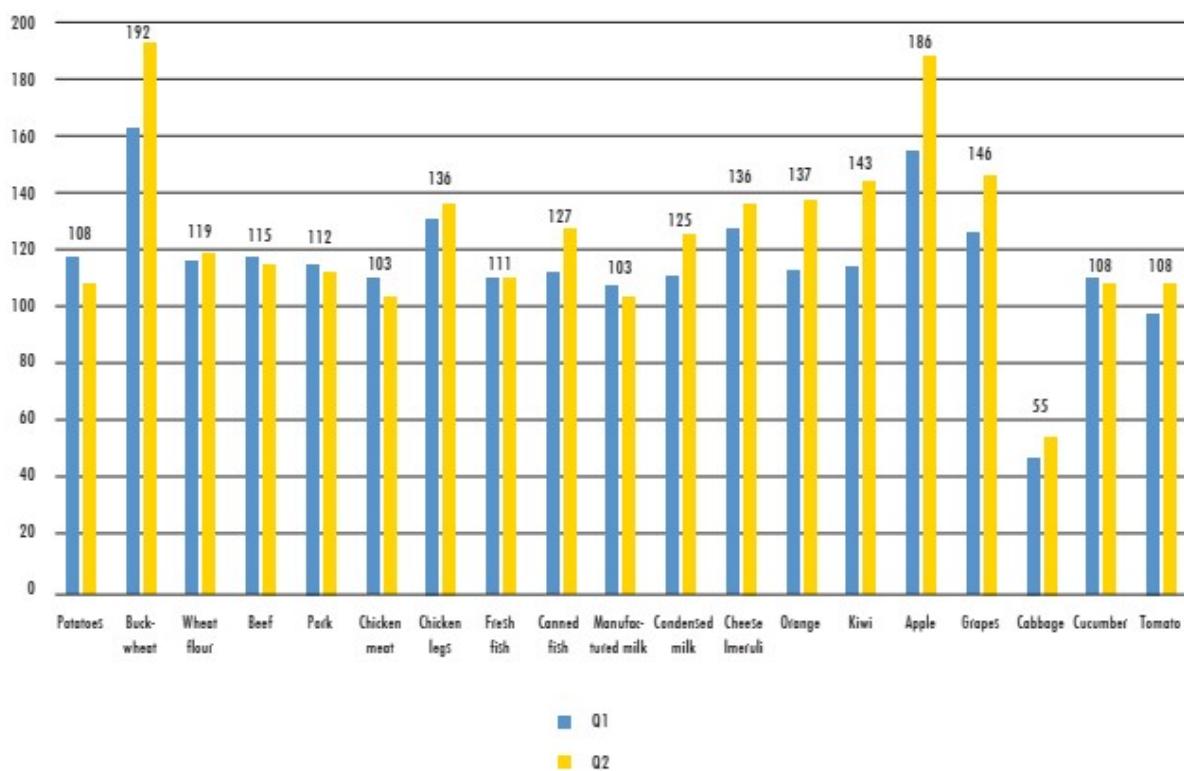
Uticaj KOVIDA-19 na cene hrane u Gruziji

U Gruziji, slično kao i u Tadžikistanu i Kirgistanu, maloprodajne cene većine osnovnih namirnica u prvih šest meseci 2020. zabeležile su veliki porast u odnosu na isti period 2019. godine, ali sa određenim varijacijama u odnosu na robu, zbog pandemije KOVIDA-19. Roba sa najvećim porastom cena u prva dva kvartala 2020. je heljda, pileći bataci i većina voća (posebno jabuka). Cene krompira zabeležile su mnogo manje promene u Gruziji nego u Tadžikistanu i Kirgistanu.

Kao što je prikazano na slici 4, za razliku od situacija u Tadžikistanu i Kirgistanu, cene krompira u Gruziji porasle su mnogo manje (17 procenata u K1 i 8 procenata u K2). Heljda je zabeležila značajan porast maloprodajnih cena (62 procenata u K1 i 92 procenata u K2). Pšenično brašno, glavna osnovna namirnica, porasla je za 17 procenata u K1 i 19 procenata u K2. Što se tiče životinjskih i ribljih proizvod, a sledeći proizvodi su imali veći porast: pileći bataci (30 procenata u K1 i 36 procenata u K2), riblje konzerve (11 procenata u K1 i 27 procenata u K2); i sir (27 procenata u K1 i 36 procenata u K2).

Slika 4

GRUZIJA (NACIONALNI PROSEK): PROMENA MALOPRODAJNE CENE HRANE (U PROCENTIMA) U PRVOM I DRUGOM KVARTALU 2020. (ISTI PERIOD U 2019.=100)

Izvor: Izračunato na osnovu podataka Državnog zavoda za statistiku Gruzije

Voće je ukupno zabeležilo znatno veća poskupljenja (posebno u K2) u poređenju sa drugim grupama, u rasponu od 37% do 86% u K2.

Prema *Regionalnom pregledu sigurnosti hrane i ishrane u Evropi i Centralnoj Aziji 2018*, siromašnija i ranjivija domaćinstva troše više svojih prihoda na hranu, a u zemljama pogođenim sukobima ili onima sa većim stopama siromaštva, udeo dohotka potrošenog na hranu je još veći.²

Za razliku od cena voća, cene nekih vrsta povrća (krastavac i paradajz) porasle su samo neznatno, dok su cene drugih (kupus) znatno opale.

Maloprodajne cene u junu 2020. i dalje su bile nestabilne, sa određenim povećanjima i padovima u odnosu na prethodni mesec. Cena krompira u junu 2020. bila je mnogo niža nego u junu 2019., ali su cene većine osnovnih namirnica bile veće u junu 2019.

² FAO. 2018. *Regional Overview of Food Security and Nutrition in Europe and Central Asia 2018*. Budapest. 110 pp. <http://www.fao.org/family-farming/detail/en/c/1179791/>

U junu 2020. godine, većina cena osnovnih namirnica bila je nepromenjena ili je bila nešto niža u Gruziji (krompir i neko povrće, posebno zbog sezonskih promena) u odnosu na prethodni mesec (maj 2020). Jedini izuzetak je cena heljde koja je u odnosu na prethodni mesec porasla za 26 odsto. U poređenju sa situacijom u junu 2019., cene nekih osnovnih namirnica bile su mnogo veće: heljda je za 123 procenata, jabuke za 97 procenata, ostalo voće za više od 40 procenata, piletina za 30 procenata, riblje konzerve za 29 procenata više (i preko 10 procenata za ostale ribe), a pšeničnog brašna za 17 procenata.

Uticaj pandemije KOVIDA-19 na poljoprivredno-prehrambene lance vrednosti u Evropi i Centralnoj Aziji

2.1 POZADINA I ISTRAŽIVANJE

Da bi ograničile širenje novog virusa korona u Evropi i Centralnoj Aziji (ECA) i širom sveta, mnoge zemlje su ograničile kretanje ljudi, primenile izvozne i uvozne politike, pojačale granične kontrole za ljudе i robu i zatvorile pijace, restorane, tezge sa hranom i hotele, kako je objavljeno u broju 1 Situacije na regionalnom tržištu hrane i politike kao odgovor na pandemiju KOVIDA-19 u ECA-i, objavljenom u aprilu 2020.³ Budući da politike i mere poput ovih mogu imati negativan uticaj na lance vrednosti poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda, FAO je naglasio potrebu da se pažljivo prati funkcionisanje poljoprivredno-prehrambenih lanaca vrednosti i da se identifikuju i označe problemi koji mogu ugroziti sigurnost hrane i ishranu.

Radna grupa FAO za Evropu i Centralnu Aziju za KOVID-19 razvila je brzi upitnik i alat za istraživanje kako bi ispitala kako pandemija utiče na domaće lance vrednosti poljoprivredne hrane. Istraživanje se sastoji od upitnika koji prikuplja podatke od operatora duž poljoprivredno-prehrambenih lanaca vrednosti, uključujući dobavljače sirovina, poljoprivrednike, prerađivače, veletrgovce i trgovce na malo. Odgovarajući na upitnik, operateri odgovaraju na pitanja o funkcionisanju glavnih poljoprivredno-prehrambenih lanaca vrednosti, uključujući žitarice, stoku, voće i povrće, mlekarstvo i ribarstvo.

Analiza koja sledi zasniva se na informacijama prikupljenim tokom petog kruga istraživanja, od 27. maja do 7. juna 2020. i tokom šestog kruga istraživanja, od 16. juna do 22. juna 2020. Uzorci operatera snabdevanja hranom u petom krugu sastojali su se od 728 ispitnika, i 533 u šestom krugu. Među ratarima, 321 je odgovoralo u petom, a 280 u šestom krugu. Među stočarima, 210 je odgovaralo u petom, a 117 u šestom krugu. Konačno, među trgovcima i prerađivačima, 397 je odgovoraralo u petom, a 136 u šestom krugu. Ispitanici se nalaze u 14 zemalja: Albanija, Azerbejdžan, Belorusija, Bosna i Hercegovina, Gruzija, Kazahstan, Kosovo,⁴ Kirgistan, Sever Makedonija, Republika Moldavija, Srbija, Turska, Ukrajina i Uzbekistan. Vredi napomenuti da zbog nerepresentativnog (neslučajnog) karaktera uzorka korišćenih u istraživanjima, sledeći rezime rezultata možda neće biti reprezentativni, ali mogu biti indikativni za neka ključna pitanja.

³ FAO. 2020. *Europe and Central Asia: Regional food market situation and policy bulletin in response to the COVID-19 pandemic*. Rome. <https://doi.org/10.4060/ca8869en>

⁴ Kosovo prema Rezoluciji 1244 (1999) Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija o situaciji u vezi sa Kosovom

2.2 GLAVNI NALAZI IZ ANKETE O UTICAJIMA PANDEMIJE KOVIDA-19 NA POLJOPRIVREDNO-PREHRAMBENE LANCE VREDNOSTI U ODABRANIM ZEMLJAMA ECA

Uticaji KOVIDA-19 na regionalne lance snabdevanja poljoprivrednim proizvodima organizovani su po sledećim oblastima: uticaj na transport, skladišni kapacitet, prodaja proizvoda i sirovina, finansijska situacija operatera, pristup sirovinama, dostupnost radne snage, strategije suočavanja i primljene subvencije.

Uticaj pandemije KOVIDA-19 na transport i skladištenje

Kontrola kretanja ljudi i prevoza promenila se u poslednjih nekoliko meseci, a u nekim zemljama su primjenjeni posebni propisi koji omogućavaju slobodno kretanje poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda. Međutim, uticaji KOVIDA-19 na transport duž lanaca snabdevanja poljoprivredno-prehrambenim proizvodima i dalje postoje u nekim zemljama, što dokazuju podaci istraživanja.

Zemlje koje prijavljuju najteže uticaje KOVIDA -19 na prevoz voća i povrća su Bosna i Hercegovina, Kirgistan i Uzbekistan.

U pogledu prevoza stoke, uticaj je zabeležen u sledećim zemljama Kosovo⁵, Ukrajina i Bosna i Hercegovina. Poljoprivredno-prehrambeni sektori koji su najviše pogođeni su voće i povrće (umeren do jak uticaj), zatim stoka, mleko i mlečni proizvodi, žitarice i mahunarke, i korenast-krtolasto povrće (blagi do umereni uticaji).

Sveukupno, uticaj na skladištenje je mnogo manji nego uticaj na transport. Na osnovu najnovijih istraživanja, zemlja sa najvećom zabieženom ocenom u pogledu skladištenja je Uzbekistan, a sledi Bosna i Hercegovina.

Uticaj pandemije KOVIDA-19 na prodaju proizvoda

Prema istraživanju, glavna briga operatera duž lanaca snabdevanja hranom bila je usporavanje prodaje na oba kraja lanca. Na jednom kraju, trgovci su zabeležili brzi pad kupovine hrane od potrošača. Prodaja u nekim zemljama snažno zavisi od turističkog sektora, koji je pretrpeo ograničenja u kretanju ljudi zbog pandemije KOVIDA-19. Na prodaju poljoprivredno-prehrambenih proizvoda uticao je i smanjen izvoz poljoprivredno-prehrambenih proizvoda zbog zatvaranja, pooštovanja kontrole bezbednosti hrane i proširenih procedura za kupce.

Prema grupama prehrambenih proizvoda, najviše pogođeni sektori u junu bili su voće i povrće, krompir i proizvodi životinjskog porekla. Mali poljoprivrednici imaju poteškoća u pristupu tržištima (posebno gradskim pijacama) zbog male količine proizvedenih proizvoda, ograničenja na male automobile koje koriste mali poljoprivrednici i zatvorenih puteva koji vode do gradova. Takođe, zbog nedostatka skladišnih prostora, poljoprivrednici su prijavili da su prisiljeni da prodaju pšenicu po nižim cenama na pijacama.

Zemlje sa velikim udelom ispitanika koji prijavljuju probleme sa prodajom kao rezultat pandemije KOVIDA-19 u junu su Uzbekistan, Bosna i Hercegovina, Kosovo⁶ i Kirgistan.

⁵ Kosovo prema Rezoluciji 1244 (1999) Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija o situaciji u vezi sa Kosovom

⁶ Kosovo prema Rezoluciji 1244 (1999) Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija o situaciji u vezi sa Kosovom

Uticaj pandemije KOVIDA-19 na pristup finansiranju

Rezultati istraživanja pokazuju značajan uticaj KOVIDA-19 na pristup finansiranju kod svih operatera i zemalja u regionu (tabela 3).

Tabela 3

UTICAJ PANDEMIJE KOVIDA-19 NA FINANSIRANJE U POLJOPRIVREDNO-PREHRAMBENIM LANCIMA VREDNOSTI U ODABRANIM ZEMLJAMA ECA

	Proizvodnja useva	Uzgoj stoke	Trgovci / prerađivači
Jermenija	60,0 %	81,8 %	81,3 %
Azerbejdžan	75,0 %	79,2 %	80,0 %
Gruzija	72,7 %	100,0 %	50,0 %
Kazahstan	21,4 %	100,0 %	/
Kyrgistan	90,0 %	100,0 %	75,0 %
Tadžikistan	10,0 %	100,0 %	100,0 %
Uzbekistan	71,8 %	80,0 %	86,7 %
Moldavija	95,5 %	70,0 %	61,1 %
Ukrajina	71,4 %	63,6 %	87,5 %
Albanija	75,0 %	91,7 %	50,0 %
Bosna i Hercegovina	81,3 %	87,5 %	75,0 %
Severna Makedonija	61,5 %	70,0 %	50,0 %
Turska	81,8 %	100,0 %	61,5 %
Srbija	36,8 %	60,0 %	52,4 %
Kosovo* (UNSCR1244)	63,8 %	64,3 %	85,0 %
Ukupan uzorak	71,0 %	78,1 %	76,6 %

Izvor: Istraživanje Regionalne kancelarije FAO za Evropu i Centralnu Aziju, 2020.

Napomena: Kako nije bilo slučajnog uzorkovanja, rezultati možda nisu reprezentativni.

Navodi se da je ukupan uticaj KOVIDA-19 na finansijsku situaciju u svim sektorima, operaterima i zemljama ozbiljan. Poljoprivrednici su pretrpeli finansijske gubitke zbog smanjene prodaje i povećanih ulaznih troškova, a bilo je zabrinutosti u vezi sa potencijalnim budućim finansijskim gubicima zbog pesimističnih poslovnih izgleda. Svi entiteti duž poljoprivredno-prehrambenog lanca snabdevanja istakli su poteškoće u proceni povoljnih kredita, što se javilo kao glavni problem u rešavanju nedostatka keša uzrokovanih pandemijom KOVIDA-19.

Stočari su prijavili finansijske probleme zbog KOVIDA-19 za procenat veći od ratara i trgovaca/prerađivača. Po zemljama, Tadžikistan, Kirgistan i Bosna i Hercegovina pretrpeli su veće probleme u poljoprivredno-prehrambenim sektorima među poljoprivrednicima, stočarima i trgovcima/prerađivačima. Prema ozbiljnosti, više od 70 procenata ispitanika suočilo se sa umerenim ili ozbiljnim nivoom (srednji, visoki, teški) u Tadžikistanu i Kirgistanu, dok su uglavnom blaži problemi prijavljeni u Jermeniji, Uzbekistanu, Albaniji i Bosni i Hercegovini.

Na osnovu istraživanja, svi ispitanici među stočarima u pet zemalja (Gruzija, Kazahstan, Tadžikistan i Kirgistan) naveli su da se njihovo poslovanje suočilo sa finansijskim problemima kao rezultat KOVIDA-19. U ovim zemljama (isključujući Gruziju), svi ispitanici su prijavili finansijske probleme na umerenom ili ozbiljnog nivou (tabela 4).

Tabela 4
UTICAJ KOVIDA-19 NA FINANSIJSKE SITUACIJE MEĐU STOČARIMA

	Blagi	Umereni ili teški	Ukupni
Jermenija	27,3 %	54,5 %	81,8 %
Azerbejdžan	45,8 %	33,3 %	79,2 %
Gruzija	75,0 %	25,0 %	100,0 %
Kazahstan	25,0 %	75,0 %	100,0 %
Kyrgistan	30,0 %	70,0 %	100,0 %
Tadžikistan	20,0 %	80,0 %	100,0 %
Uzbekistan	75,0 %	5,0 %	80,0 %
Moldavija	60,0 %	10,0 %	70,0 %
Ukrajina	45,5 %	18,2 %	63,6 %
Albanija	33,3 %	58,3 %	91,7 %
Bosna i Hercegovina	50,0 %	37,5 %	87,5 %
Severna Makedonija	20,0 %	50,0 %	70,0 %
Srbija	50,0 %	10,0 %	60,0 %
Kosovo* (UNSCR1244)	23,8 %	40,5 %	64,3 %
Ukupan uzorak	42,4 %	35,7 %	78,1 %
Prosek zemlje	38,7 %	44,5 %	83,2 %

Izvor: Istraživanje Regionalne kancelarije FAO za Evropu i Centralnu Aziju, 2020.

Napomene: 1. Uzorci pokrivaju sva zemlje iz svih zemalja.

2. Kako nije bilo slučajnog uzorkovanja, rezultati u tabeli možda nisu reprezentativni.

Uticaj pandemije KOVIDA-19 na dostupnost sirovina

Za većinu ratara, najnovija istraživanja sprovedena u junu ukazala su na probleme sa dostupnošću semena (posebno uvoznog semena) i đubriva. U Kirgistanu i Tadžikistanu preko 90 posto ratara prijavilo je probleme sa semenjem i đubrivima. Poljoprivrednici u Bosni i Hercegovini i Gruziji takođe su prijavili probleme sa semenima i đubrivima.

Što se tiče uzgoja stoke, stočari u regionu prijavili su problem u pristupu hrani i lekovima za životinje/veterinarskim proizvodima. Na osnovu ankete iz juna, zemlje na koje je KOVID-19 najviše uticao u sferi pristupa hrani su Tadžikistan, Bosna i Hercegovina, Albanija, Republika Moldavija, Kazahstan i Kirgistan; u svakoj od ovih zemalja, preko 60 posto ispitanika prijavilo je problem. Što se tiče pristupa lekovima za životinje/veterinarskim proizvodima, više od 60 posto ispitanika stočara prijavilo je problem u Kazahstanu, Kirgistanu, Tadžikistanu, Albaniji i Bosni i Hercegovini.

Sveukupno u regionu, za pristup gorivu, alatima, materijalima i tehničkoj pomoći/savetodavnim uslugama, samo je mali deo ispitanika prijavio probleme uzrokovane KOVIDOM-19.

Međutim, veliki udeo stočara (preko 60 procenata) prijavio je probleme u pristupu gorivu u Tadžikistanu i Turskoj. Više od 60 procenata prijavilo je probleme sa pristupom alatima/materijalima u Tadžikistanu i Bosni i Hercegovini, a više od 60 procenata prijavilo je probleme sa tehničkom pomoći i savetodavnim uslugama u Tadžikistanu.

Dostupnost i pristup uvoznim poljoprivrednim sirovinama takođe je bila glavna briga koju su izrazili dobavljači sirovina, koji su zabeležili veće cene uvoza zbog devalvacije valute, poteškoća u transportu na granici i brzog smanjenja zaliha.

Uticaj na troškove rada/stopu zarada (procentualna promena kod ispitanika) u projekciji stočarske proizvodnje

Istraživanje je takođe postavilo pitanje o dostupnosti radne snage i troškovima zapošljavanja radnika. Generalno, više od 90 procenata ispitanika nije prijavilo nikakvih problema u vezi sa dostupnošću radne snage, a više od 80 procenata je izjavilo da je stopa zarada u junu 2020. bila u normalnim varijacijama u rasponu od smanjenih 20 procenata do povećanih 20 procenata. Svi učesnici su posebno naveli da su stope zarada bile u normalnom opsegu u Kazahstanu, Republici Moldaviji, Ukrajini, Severnoj Makedoniji, Srbiji i na Kosovu.⁷ Međutim, neke zemlje su prijavile veliku promenu (smanjenje) zarada. U Uzbekistanu je 30 procenata stočara prijavilo smanjenje stope zarada za više od 50 procenata, a 23 procenata prijavilo je smanjenje između 20 i 50 procenata. U Kirgistanu je 30 procenata stočara prijavilo smanjenje stope zarada za više od 50 procenata, a 10 procenata smanjenje između 20 i 50 procenata. Smanjenje plata može da odražava prekomernu ponudu radne snage u ruralnim oblastima zbog povratka migranata. Prihodi od doznaka čine preko 30 procenata nacionalnog bruto domaćeg proizvoda (BDP) i čine veliki udeo u prihodu domaćinstva siromašnih u ruralnim područjima. Smanjeni prihodi od zarada, zajedno sa smanjenim prihodima od doznaka, mogu imati značajne uticaje na sigurnost hrane i ishranu.

Državna podrška i suočavanje sa finansijskim problemima

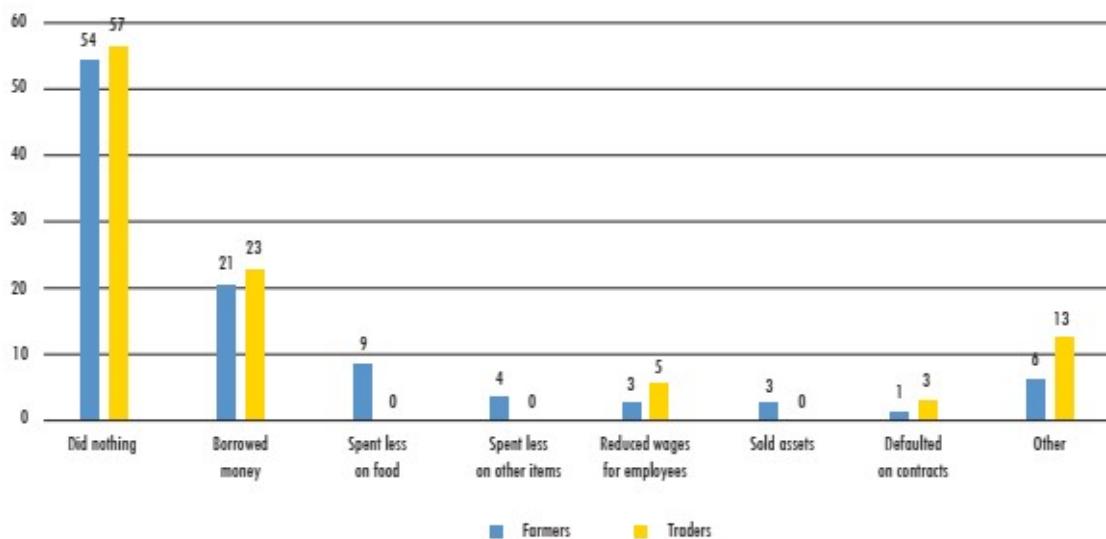
U suočavanju sa finansijskim problemima izazvanim pandemijom KOVIDA-19, većina poljoprivrednika (54 procenata) i trgovaca (57 procenata) prijavila je da ništa nije uradila, kao što je prikazano na slici 5. Oko petine ispitanika izjavilo je da je pozajmilo novac (21 odsto poljoprivrednika i 23 odsto trgovaca). Za ostale mere suočavanja povezane sa finansijskim problemima, poljoprivrednici i trgovci su koristili različite pristupe.

---

⁷ Kosovo prema Rezoluciji 1244 (1999) Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija o situaciji u vezi sa Kosovom

Slika 5

MERE PREDUZETE ZA REŠAVANJE FINANSIJSKIH PROBLEMA POVEZANIH SA KOVIDOM-19

Izvor: Istraživanje Regionalne kancelarije FAO za Evropu i Centralnu Aziju, 2020.

Napomene: 1. Uzorci pokrivaju sva zapažanja iz svih zemalja.

2. Kako nije bilo slučajnog uzorkovanja, rezultati u tabeli možda nisu reprezentativni

Poljoprivrednici su potrošili 9 posto manje na hranu, 4 posto manje na ostale predmete i prodali su 3 posto imovine. Trgovci nisu ni smanjili iznos novca koji su potrošili na hranu ili druge predmete niti su prodali imovinu. Umesto toga, snašli su se tako što su smanjili zarade svojim zaposlenima i preduzeli druge mere. Ovo otkriće ukazuje da je pandemija KOVIDA-19 negativno uticala na sigurnost hrane i ishranu poljoprivrednika, i kratkoročno i dugoročno.

Poljoprivrednici su naveli da su dobili različitu podršku vlade: podršku za posao (u Jermeniji); dozvolu za putovanje između regionala i rad na poljima (Azerbejdžan); subvencije za seme i đubrivo (Bosna i Hercegovina); vaučeri za kupovinu goriva (Gruzija i Severna Makedonija); seme pšenice i vladina podrška u dobijanju odobrenja (Kirgistan); i subvencije za povrće u plastenicima, produženje roka plaćanja poreza i povoljni zajmovi (Uzbekistan).

Pregled trgovine hranom i unutrašnjih politika u Evropi i Centralnoj Aziji

3.1 Izvozne politike glavnih regionalnih izvoznika u ECA usred pandemije KOVIDA-19

Tri velika izvoznika poljoprivrednih proizvoda (posebno pšenice, kukuruza i uljarica) u regionu su Kazahstan, Ruska Federacija i Ukrajina. Kao što je objavljeno u prvom izdanju ovog izveštaja, ove tri zemlje su primenile izvozna ograničenja za osnovne prehrambene proizvode kako bi obezbedile dovoljno hrane za domaća tržišta. Većina ovih izvoznih politika ukinuta je pre juna 2020.

Kazahstan

Dana 15. aprila 2020. godine, Kazahstan je objavio da je zabrana izvoza ostala na snazi za heljdu, beli šećer, krompir i luk. Zabrana je ukinuta 1. juna 2020. godine, sa izuzetkom suncokreta, za koji je potrebna posebna dozvola za izvoz od Ministarstva poljoprivrede.

Dana 15. aprila 2020. godine, Ministarstvo poljoprivrede i Ministarstvo finansija uveli su zabranu izvoza žive stoke, ovaca i koza (na snazi do 25. oktobra 2020).

Ruska Federacija

U skladu sa uredbom Vlade Ruske Federacije, netarifna kvota za izvoz žita van teritorije Ruske Federacije u države koje nisu članice Evroazijske ekonomske unije (EAEU) završila se 30. juna 2020. godine. Primena politike počela je 1. aprila 2020.

Ograničenje izvoza suncokreta izvan EAEU-a, koje je prvo bitno bilo određeno od 12. aprila do 30. juna, produženo je do 1. septembra 2020.

Ruska Federacija planira da poveća izvoznu carinu na suncokret na 20 procenata, ali ne manje od 80 EUR/tona, sa sadašnjih 6,5 procenata, ali ne manje od 9,75 EUR/tona. Ako se donese ova odluka, ona će važiti od 1. februara 2021. do 31. avgusta 2021. godine.

Ukrajina

Kabinet ministara Ukrajine proglašio je 2. aprila privremenu zabranu izvoza heljde (do 1. jula 2020. godine) kako bi se osigurala dostupnost osnovnih žitarica za domaćinstvo na nacionalnom tržištu i sprečila nestabilnost cene. Zabrana je ukinuta 1. jula 2020. godine.

Učesnici na tržištu žitarica i Ministarstvo za razvoj ekonomije, trgovine i poljoprivrede Ukrajine potpisali su 1. jula 2020. novi memorandum o ograničenjima izvoza žita za sezonu 2020/21. O maksimalnim količinama dozvoljenim za izvoz za sezonu 2020/21 se i dalje raspravlja; očekuje se da će biti finalizovano do 10. avgusta 2020. Prema učesnicima na tržištu, Ministarstvo za razvoj ekonomije, trgovine i poljoprivrede planira da odredi maksimalnu dozvoljenu količinu izvoza pšenice na nivou od 17,2 miliona tona za 2020/21, što je niže od obima izvoza iz 2019/2020 (procenjuje se na 20,5 miliona tona).

3.2 Odgovori u vidu nacionalne politike za ograničavanje uticaja pandemije KOVIDA-19 na tržišta hrane u ECA

Brojne zemlje u Evropi i Centralnoj Aziji sprovele su nove mere politike nastojeći da obezbede dovoljnu količinu domaćih zaliha, izbegnu porast cena osnovne hrane usled pandemije KOVIDA-19, pruže finansijsku podršku poljoprivrednim i poslovnim finansijskim izazovima kao rezultat KOVIDA-19 (o čemu se govori u Delu II ovog izveštaja) i pruže pomoć ugroženim populacijama.

Jermenija

Vlada Jermenije utvrdila je nula kamatne stope za zajmove kako bi povećala potencijal poljoprivrednog sektora kroz savremene sisteme za navodnjavanje, mreže protiv grada, intenzivne voćnjake, pametne farme za uzgoj visokokrvnih vrsta i zakup poljoprivrednih mašina i opreme.

Ministarstvo rada i socijalnih pitanja, u saradnji sa jermenskim Crvenim krstom, planira da obezbedi između jednog i tri paketa hrane i higijene za 1400 građana.

Paketi su namenjeni prvenstveno starijim osobama koje žive same, osobama sa invaliditetom, sirijsko-jermenskim izbeglicama i ljudima koji žive u socijalnom smeštaju.

Azerbejdžan

Vlada Azerbejdžana preduzela je niz mera kako bi olakšala trgovinu i prodaju hrane kao odgovor na KOVID-19. Ove mere su za pojednostavljenje uvoza i izvoza poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda i sirovina, organizovanje nesmetane prodaje poljoprivrednih proizvoda na lokalnim tržištima, omogućavanje slobodnog kretanja kamiona koji prevoze poljoprivredne proizvode između regiona i izuzeće iz ograničenja kretanja poljoprivrednih proizvođača, dobavljača i specijalista.

Približno 1,5 milijardi USD - što je jednako 3 procenata bruto domaćeg proizvoda (BDP) Azerbejdžana - opredeljeno je za finansiranje mera usmerenih na smanjenje negativnih uticaja KOVIDA-19 i podsticanje ekonomije. Vlasti u Azerbejdžanu produžile su do 4. decembra 2020. godine sveobuhvatnu garanciju depozita koja pokriva sve depozite u AZN (u devizama) u okviru limita od 10 procenata.

Mehanizam Agencije za agrarne kredite i razvoj za pružanje neobezbeđenih mikro kredita u poljoprivrednom sektoru povećan je sa 12 na 15 miliona američkih dolara.

Belorusija

Dana 31. marta 2020. godine vlada Belorusije je izdala uredbu kojom se uvodi tromesečna zabrana izvoza određenog broja osnovnih namirnica, uključujući heljdu, heljdinu krupicu, luk i beli luk. Zabrana je istekla krajem juna.

Vlada je 1. aprila 2020. pribegla administrativnoj kontroli cena. Prema vladinoj rezoluciji, kompanije bilo kog oblika vlasništva ne bi trebalo da povećavaju cene za više od 0,5 procenata mesečno.

Bosna i Hercegovina

Vlada Bosne i Hercegovine izdvojila je 5,5 miliona EUR (što se može povećati na 10 miliona EUR) za naknade za nezaposlene za 2020. Pored toga, lokalne samouprave daju značajan iznos za pomoć starijim osobama i porodicama sa malim ili nikakvim prihodima.

Gruzija

Dana 15. marta 2020. godine, Gruzija je uvela privremeni mehanizam kontrole cena za uvozne prehrambene proizvode, uključujući pirinač, heljdu, pšenično zrno i brašno, testenine, suncokretovo ulje, šećer, mleko u prahu i mahunarku. Politika se završila 15. maja 2020. godine i nije produžena.

Vlada je 17. aprila 2020. pokrenula program subvencija za uvoz pšenice. Program se završio 20. maja 2020. godine.

Kazahstan

Dana 23. marta 2020. godine uveden je paket mera koje pružaju podršku poljoprivrednim proizvođačima, uključujući izuzeća od poreza na zemlju za sve poljoprivredne proizvođače, smanjenja plaćanja poreza na dodatu vrednost za određene poljoprivredne proizvode i tromesečni grejs period za zajmove (i glavnici i kamatu). Mere će biti na snazi do 1. oktobra 2020.

Dana 25. marta 2020. ukinute su carine i otvorene su granice za brzi uvoz šest proizvoda koji su nestabilni u Kazahstanu: luk, krompir, kupus, heljda, živina i šećer. Ove politike su na snazi do 30. septembra 2020.

Ministarstvo poljoprivrede je 16. aprila 2020. utrostručilo finansiranje koncesijskih zajmova za setvu useva na 170 milijardi KZT.

Dana 1. aprila 2020. godine odobrena su izuzeća od poreza i drugih obaveznih plaćanja malim i srednjim preduzećima za 29 vrsta delatnosti iz nacionalnog fonda zarada; oni će biti na snazi do 1. oktobra 2020. godine.

Ministar trgovine i integracije Kazahstana izvestio je o planovima za stvaranje nacionalne mreže distribucije na veliko prehrambenih proizvoda, koja se sastoji od 20 veleprodajnih centara širom zemlje. Prvi građevinski radovi počinju tokom maja – oktobra 2020. godine, a izgradnja čitavog sistema treba da bude završena do 2022. godine.

Kirgistan

Vlada Kirgistana je 23. marta 2020. godine uvela šestomesečnu zabranu izvoza na niz proizvoda, uključujući pšenično zrno, pšenično brašno, pirinač, biljna ulja i šećer. Zabранa će biti ukinuta 23. septembra 2020. godine.

Vlada je početkom aprila 2020. godine potpisala sporazum sa Ruskom Federacijom o kupovini 33000 tona pšenice za javnu distribuciju najugroženijim porodicama.

Vlada je 6. maja 2020. odobrila inicijativu za uspostavljanje anti-KOVID-19 kriznog fonda za podršku sektorima privrede i poslovnim subjektima. Plan sadrži 19 delatnosti koje takođe podržavaju sigurnost hrane. Planom će se obezbediti početni budžet od 14 milijardi soma, a budžet će biti povećan na 40 milijardi soma do kraja 2021. godine.

Severna Makedonija

Dana 27. marta 2020. godine, da bi olakšalo trgovinu poljoprivrednim proizvodima i stokom među poljoprivrednicima, proizvođačima i kupcima, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede promovisalo je upotrebu svog interaktivnog veb alata pod nazivom „Ponuda-tražnja“ u okviru postojećeg informacionog sistema poljoprivrednog tržišta.

Od 14. aprila 2020. godine, tri makedonska granična prelaza bila su uključena u sistem „zelenih koridora“ u okviru regionalnog sporazuma o slobodnoj trgovini, koji za cilj ima olakšavanje trgovine hranom u regionu. Tri prelaza su Tabanovce (na granici sa Srbijom), Blace (na granici sa Kosovom)⁸ i Kjafasan (na granici sa Albanijom).

Vlada Severne Makedonije je 11. marta 2020. godine donela meru zamrzavanja maloprodajnih cena hleba, soli, ulja za jelo, mleka, mlečnih proizvoda, brašna, mesa, jaja, testenina, limuna, pomorandži, mandarina, grejpfruta i klementina. Takođe je zamrzala cene medicinskih proizvoda i dezinficijensa.

Od 15. aprila 2020. godine, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede produžilo je rok za plaćanje godišnje zakupnine za državno poljoprivredno zemljište za 2019. godinu do 12. novembra 2020.

---

⁸ Kosovo prema Rezoluciji 1244 (1999) Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija o situaciji u vezi sa Kosovom

Vlada je 17. maja 2020. godine objavila paket mera u poljoprivredi u iznosu od 76,1 milion evra, koji uključuje sledeće: 1) 5 miliona evra za podršku poljoprivrednom sektoru preko Razvojne banke; 2) 5 miliona evra za podršku mikro, malim i srednjim preduzećima u proizvodnji, preradi i izvozu primarnih i prerađenih poljoprivrednih proizvoda; 3) platne kartice poljoprivrednicima za subvencionisanje 50 odsto troškova zelenog goriva; i 4) povećanje sa 30 na 50 procenata subvencije za potrošnju zelenog goriva. Očekuje se da paket obuhvati oko 50 000 poljoprivrednika.

Republika Moldavija

Vlada Republike Moldavije je 10. aprila 2020. godine odobrila uredbu koja dozvoljava maloprodajnu distribuciju poljoprivrednih proizvoda na otvorenim tržištima. Prema uredbi, otvorene pijace treba da se drže na mestima koja odobre lokalne vlasti i treba da poštuju kriterijume za sprečavanje širenja KOVIDA-19.

Dana 30. marta 2020. godine, Vlada je dopunila nacionalni fond za poljoprivredne subvencije sa dodatnih 50 miliona leja kao mere podrške poljoprivrednicima tokom krize KOVIDA-19.

Crna Gora

Vlada Crne Gore planira da pruži jednokratnu pomoć u iznosu od 50 eura svim nezaposlenim licima na evidenciji Zavoda za zapošljavanje Crne Gore koja ne primaju nikakve socijalne naknade.

Vlada takođe planira da pruži jednokratnu pomoć komercijalnim ribarima i planira da plaća doprinose ljudima koji su ugroženi zbog poljoprivrede.

Ruska Federacija

Robne intervencije u Ruskoj Federaciji traju od 13. aprila 2020. godine, a država prodaje žito iz fonda.

Kabinet ministara dodelio je više od 31 milijardu rubalja za dodatnu podršku agroindustrijskom sektoru privrede.

Konkretno, 27,2 milijarde rubalja biće raspoređeno između 75 regiona za nadoknadu dela troškova kamata na investicione zajmove u agroindustrijskom kompleksu.

Program povoljnijih zajmova za obnavljanje delatnosti, sa kamatom od 2 odsto, ima za cilj da podrži više od 3 miliona radnih mesta u Ruskoj Federaciji. Mesec dana nakon početka programa, banke su odobrile 134000 kredita u vrednosti većoj od 315,6 milijardi rubalja.

Tadžikistan

Vlada Tadžikistana je 25. aprila 2020. uvela privremenu zabranu izvoza nekih poljoprivrednih proizvoda domaće proizvodnje, uključujući sve žitarice i mahunarke, pirinač, pšenično brašno, jaja, krompir i sve vrste mesa.

Primećene su vladine mere stabilizacije cena, uključujući puštanje osnovnih namirnica iz strateških rezervi koje će se prodavati na tržištima širom zemlje po nižim cenama i određivanje kvota za kupovinu radi ublažavanja panične kupovine.

Vlada je usvojila plan pripremljenosti i reagovanja na KOVID-19 sistema socijalne zaštite. Plan ima tri ključna područja podrške - novčani transferi, socijalne usluge i podrška u naturi - i ukupan budžet od 115 miliona USD.

Vlada je 31. marta 2020. godine uvela dodatnu privremenu novčanu naknadu određenim kategorijama korisnika ciljanog programa socijalne pomoći.

Turska

Ukidanje uvoznih carina za žitarice i mahunarke produženo je sa 20. juna 2020. na 30. septembar 2020. Uvoz stoke i mesnih proizvoda u Tursku olakšan je 30. aprila 2020. godine.

Sva ograničenja izvoza krompira i luka, koja su uvedena 7. januara 2020. godine, Vlada je uklonila 19. jula 2020. Uklonjena su i ograničenja izvoza limuna uvedena 14. maja 2020. godine.

Turska je 4. juna 2020. godine otvorila kopnene granične carinske prelaze. Granica sa Iranom bila je zatvorena od 23. februara 2020. godine, a granica sa Irakom od 1. marta 2020. godine. Strani vozači kamiona koji dostavljaju u Turskoj i koji ne pokazuju znake KOVIDA-19 nisu bili podvragnuti 14-dnevnom karantinu, pod uslovom da napuste zemlju u roku od 72 sata. Kamioni koji prevoze lekove, hranu i medicinsku opremu dobili su prioritet za ulazak. Dana 22. maja 2020. godine, 54 turske mlekarske kompanije dobole su dozvolu za izvoz mlečnih proizvoda u Kinu, putem inicijativa Ministarstva trgovine i Ministarstva poljoprivrede i šumarstva.

Vlada je 29. aprila 2020. najavila pokretanje svoje digitalne platforme poljoprivrednog tržišta ili DITAP. Onlajn tržište ima za cilj promociju ugovorene poljoprivredne proizvodnje efikasnom upotrebom digitalnih platformi i dobrovoljnim učešćem. Proizvođači će imati pristup preferencijalnim kreditnim mogućnostima koje banke nude za ugovorenu poljoprivrednu proizvodnju.

Da bi se osigurao nesmetan nastavak poljoprivredne delatnosti, poljoprivreda je izuzeta od mera i ograničenja zbog pandemije KOVIDA-19. Poljoprivrednicima i sezonskim radnicima je dozvoljeno kretanje, uz mere predostrožnosti, na osnovu kalendara poljoprivredne proizvodnje. Da bi se izbegla gužva, otkupni centri za žito Turskog odbora za žito rade na zakazivanje.

Rokovi plaćanja za zajmove za finansijsku podršku poljoprivrednika koji dospevaju u maju i junu, u ukupnom iznosu od oko 6 milijardi lira (približno 859 miliona američkih dolara), odloženi su za šest meseci. Od 17. aprila 2020. godine, isplate duga poljoprivrednih prodajnih zadruga javnim subjektima su odloženi bez kamate za godinu dana. Dana 30. aprila, novom uredbom Ministarstvo poljoprivrede i Šumarstvo je odložilo vraćanje kredita šumara i zadruga za tri meseca, bez obračuna kamata. Odlaganje je na snazi za rate kredita koje dospevaju u aprilu, maju i junu. Ministarstvo je ovlašćeno da produži odlaganje do tri meseca.

Mere socijalne zaštite uvedene 17. aprila 2020 sa Zakonom o smanjenju efekata KOVIDA-19 - uključujući kratkoročne naknade za rad, novčanu podršku i zabranu otkaza - Vlada je produžila do 31. jula 2020.

Nadzor uvoza ribe i morskih plodova, koji koji se primenjuje od maja 2011. godine, je uklonjen. Uredba je objavljena 2. juna 2020. godine i na snazi je od 17. juna 2020. godine.

Ukrajina

Dana 22. aprila 2020, u nastojanju da izbegne rast cena, Vlada je uvela državne propise o cenama nekoliko prehrambenih proizvoda, uključujući pšenično brašno, heljdu, testenine, hleb, mleko, jaja, živinu, mineralnu vodu, puter i šećer.

Uzbekistan

Vlada je 12. maja 2020. godine otkazala praksu provere raspoloživosti dugova za sve vrste obaveznih plaćanja i dokumenta za pojedince i kompanije tokom carinjenja robe koja se izvozi na granici Uzbekistana. Agencija za unapređenje izvoza daje nadoknadu premija osiguranja kada izvoznici koristite usluge osiguranja kao zalog. Politika će biti na snazi do 31. decembra 2020. godine.

Od 1. aprila 2020. godine, uvozne carine su ukinute za određene proizvode, uključujući meso živine i jestive iznutrice, ribu, mleko i kajmak, puter, jaja, povrće, sušeno mahunasto povrće, brašno od pšenice ili suražice i žitarice. Politika će biti na snazi do 31. decembra 2020. godine.

Od 1. aprila 2020. godine, uveden je mehanizam za brzo praćenje carinjenja uvoznih prehrambenih proizvoda, uključujući i izdavanjem dozvola pre dolaska robe u Uzbekistan. Politika će biti na snazi do 31. decembra 2020.

Predsednički ukaz od 25. marta predviđa pružanje javne podrške strateškim preduzećima putem beskamatnih budžetskih zajmova za vraćanje zajmova datih pod garancijom uzbekistske vlade i prioritetnih troškova. Program nudi i naknadu za troškove prevoza poslovnih subjekata koji obavljaju spoljnotrgovinsku delatnost. Politika će biti na snazi do 31. decembra 2020. godine.

Vlada je osnovala antikrizni fond od 10 miliona soma pri Ministarstvu finansija. Državni fond za podržavanje razvoja preduzetništva je proširio pružanje garancija i kompenzaciju za pokrivanje troškova kamata na zajmove date prvenstveno za proizvodnju, kupovinu i prodaju društveno značajne robe široke potrošnje. Politika će biti na snazi do 31. decembra 2020.

Dana 19. marta 2020. poreske stope za korišćenje vodnih resursa za navodnjavanje poljoprivrednog zemljišta smanjene su za 50 procenata utvrđene stope. Politika će biti na snazi do 31. oktobra 2020.

U aprilu 2020. godine vlada je oformila nacionalno telo kako bi obezbedila sprovođenje hitnih zadataka u poljoprivredi i identifikovala skup mera za razvoj prehrambenih projekata, kao što su stvaranje novih intenzivnih voćnjaka i vinograda. Politika će biti na snazi do 31. decembra 2020. godine.

Cover photo credit: ©FAO/Sergei Gapon Recommended citation: FAO. 2020. Europe and Central Asia: Regional food market situation and policy bulletin in response to the COVID-19 pandemic. Issue 2. Rome. <https://doi.org/10.4060/cb0450en>